

УДК 94 (477)

Ольга Боднар

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНО-РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ (1923–1939)

Проаналізовано програмні положення Української соціалістично-радикальної партії в національно-культурній сфері, відображено вплив партії на діяльність товариства "Просвіта" у краї.

Ключові слова: культурно-просвітня діяльність, Українська соціалістично-радикальна партія, національно-культурна сфера, "Просвіта", Західна Україна.

У Західній Україні міжвоєнного періоду ХХ ст. діяли десятки партій та громадських організацій. Найавторитетнішими серед українців були політичні сили національно-державницького табору. Помітну роль у формуванні ідеології національно-визвольного руху відіграла Українська радикальна партія (УРП) (із 1926 р. – Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП)). Перебуваючи на легальному становищі, УРП-УСРП зуміла поєднати у своїй діяльності проблеми національного та соціального визволення українців. Чільним завданням партії був захист культурно-освітніх потреб українців через "Просвіту" та інші національні товариства.

Метою статті є аналіз культурно-освітньої діяльності УРП-УСРП. Ця проблема є малодослідженою. Окремі епізоди культурно-освітньої діяльності соціалістів-радикалів висвітлили О. Зайцев [1], М. Кугутяк [2], І. Соляр [3], М. Швагуляк [4] та інші. Джерельною базою статті є матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАУЛ), державних архівів Івано-Франківської (ДАІФО) та Львівської (ДАЛО) областей, друковані органи УСРП, а також спогади І. Макуха [5], М. Стахіва [6].

Після ухвалою Ради послів держав Антанти 14 березня 1923 р., УРП однією з перших відреагувала на зміну статусу українських земель, констатуючи, що рішення держав Антанти "не примусить український народ погодитися з поневоленням Сх. Галичини, Волині, Підляшшя, Полісся й Холмщини, та призначити начеркнені в тім рішенню границі" [7, с. 54].

На з'їзді 3 квітня 1923 р. у Львові УРП визнавала потребу спільного фронту всіх українських соціалістичних партій у боротьбі з національним, соціальним і культурним поневоленням. Зі всіх культурно-освітніх проблем, радикали виокремили питання українського університету в Львові, діяльності "Просвіти" та інших національно-культурних товариств і закликали українське селянство до його підтримки.

На з'їзді 14 лютого 1926 р. у Львові Волинська організація Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) та УРП об'єдналися в Українську соціалістично-радикальну партію (УСРП). У 1927 р. вийшов популярний виклад програми УСРП "Право народу". Значну увагу новостворена партія надавала культурно-освітнім проблемам. У програмі в доступній формі охарактеризовано проблему національного утиску українців: "Як ти не поляк, то вже ти гірший, вже на тебе всяка поліційна фігура дивиться з підозрінням..." [8, с. 11].

Соціалісти-радикали чітко дотримувались тієї позиції, що національні форми (мова, звичаї, традиції) є "таке саме добро, й краса, як деякі інтернаціональні вартости". Саме тому вони й заявляли: "Ми визнаємо, що змістом національної культури є вселюдські ідеали добра, любови й чистої науки (правди), але ми ці загальнолюдські вартости маємо прибрати в нашу національну форму, в свою власну мову й з тими поправками, яких вимагає відмінність нашого положення" [9, с. 50–62]. Позиція радикалів відповідала формулі "Загальнолюдське у змісті культури, національне в формі і ґрунті" [10, с. 125]. А тому, навіть під час українізації, що сприяла поширенню серед значної частини західноукраїнського суспільства радянським настроїв, члени партії продовжували займати чітку антирадянську позицію, викриваючи справжні наміри радянської влади.

Польські правлячі кола були надзвичайно занепокоєні розмахом національно-визвольного руху українців, а тому й робили усе для того, щоб перешкодити культурно-освітньому розвитку українського населення на його етнографічних землях. І хоча правові норми (гарантія жителям держави забезпечення національних прав, визнання їх традицій, мови, віросповідання) щодо західноукраїнського населення регламентувала Конституція 1921 р., однак, фактично, ці конституційні засади так і залишились політичними деклараціями, не впроваджено у життя.

Основним засобом боротьби проти українства стала система освіти: закривались українські школи, ліквідовувались культурно-просвітні осередки "Просвіти", "Рідної школи" та ін. Для узаконення ліквідації іншомовних шкіл польський сейм 31 липня 1924 р. прийняв "Закон про деякі положення в організації шкільництва", що отримав назву "кресового" закону шкільного. У

місцевостях, у яких українське населення становило менше 25 % від загальної кількості мешканців, навчання в державних школах проводилось виключно польською мовою. Закон позбавив українців права організації народних шкіл.

Проголошена польськими правлячими колами ідея утворення однонаціональної Польської держави шляхом примусового ополячення українського народу, нашттовхнула на опір з боку соціалістів-радикалів. Члени УСРП вимагали надання права українським дітям навчатися рідною мовою [11, арк. 178– 79].

Політику польської адміністрації щодо українського шкільництва на вічі соціалістів-радикалів у Станиславові 8 липня 1928 р. різко розкритикував голова партії Л. Бачинський. Інший член партії, депутат К. Стефанів на вічах у Іспасі (23 вересня 1928 р.) та Гвіздці (27 вересня 1928 р.) відкрито заявляв про те, що поляки через систему освіти прагнуть до повного "винародування українців" [11, арк. 92]. А тому, щоб не допустити цього "соціалістично-радикальна партія, – як зазначав у своєму рефераті на XXXI конгресі партії О. Павлів, – мусить стреміти до поширення масової освіти й свідомості в тій вірі і в тім переконанні, що тільки тим способом головню родиться справжня воля народів" [12].

Проблему загрозливого стану українського шкільництва соціалістично-радикальні депутати неодноразово піднімали і на засіданнях польського сейму [13, арк. 36]. Від імені українського народу Б. Білінський, М. Вахнюк, Д. Ладика, М. Матчак подавали інтерпеляції, у яких наводили численні факти зловживань польської адміністративної влади під час проведення на теренах західноукраїнських воєводств акції шкільного плебісциту. Однак, запити українських депутатів залишалися без належного розгляду. А тому, констатуючи безсилля українського клубу у сеймі, депутат М. Вахнюк закликав українське населення до рішучої боротьби за українське шкільництво [13, арк. 66].

Активізація українського руху, скерованого на захист українського шкільництва, викликала занепокоєння польських правлячих кіл. Саме тому 11 березня 1932 р., було прийнято шкільну реформу, що мала гарантувати початкову освіту дітям віком від 7 до 14 років. Однак тисячі українських дітей, у зв'язку з важким матеріальними умовами, не мали змоги відвідувати школи. Крім того, з кожним роком зменшувалася кількість початкових шкіл. У липні 1930 р. міністр освіти Польщі С. Грабський заявляв про те, що він майже повністю ліквідував українське шкільництво: понад 1200 українських шкіл було перетворено на двомовні – утравістичні; зникли українські написи з державних установ; адміністративна влада більше не друкувала двомовних текстів; судові процеси велися виключно польською мовою.

Не кращим було становище середніх українських шкіл. А вища освіта для українського населення була майже недоступною (висока плата за навчання, обмеження прийому у вузи української молоді). Потребу організації українського університету відзначив на зборах у Снятині В. Стефанік, назвавши її "справою політичною" [14, арк. 17]. На засіданні Головної управи УРП 29 вересня 1923 р. її члени підготували комунікат, у якому закликали усіх партійних діячів "вськими засобами протидіяти нищенню української школи, а зокрема піддержати матеріально і морально українську молодь в її боротьбі за Українські Високі Школи" [15]. Аналогічні завдання відображали й резолюції партійного з'їзду УРП, що проходив у квітні 1924 р.

Значну увагу у своїй культурній програмі соціалісти-радикали приділяли розвитку самоосвіти, адже, як зазначав К. Коберський, тогочасна школа не змогла забезпечити особі повноцінну загальну освіту. Спеціально для цього члени партії заснували видавництво "Самоосвіта", що провадило виховну та навчальну роботу серед українського населення. Керівництво "Народним університетом самоосвіти" (далі – "Самоосвіта") здійснювали К. Коберський, І. Лучишин, М. Стахів, Є. Яворівський, О. Навроцький [16].

Видавництво "Самоосвіта" друкувало книги, часописи, газети, що сприяли формуванню національного світогляду, вихованню твердої волі та критичного мислення українців. Свій перший курс "Самоосвіта" завершила у 1935 р., опублікувавши 72 книги, а вже з 1936 р. розпочато видавництво другого курсу, що включав такий перелік предметів, як: філософія, література, історія, соціологія й економіка, суспільне виховання, природничі науки, мистецтво, практичні науки, а також політичні науки (форми державного устрою, політика, історія політичної думки у XIX–XX ст.). Станом на 1939 р. зусиллями "Самоосвіти" видано 142 книги, тиражем понад мільйон примірників.

Видання "Самоосвіти" передплачували філії "Просвіти", "Рідної школи", Союзу української поступової молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі", Союзу українських працюючих жінок "Жіноча громада", "Селянської спілки", кооперативи і, навіть, окремі церковні комітети та хори [17, арк. 43]. Крім того, члени УСРП організували спеціальні освітні курси навчання неписьменних, створювали недільні та вечірні школи, читальні, бібліотеки. Виховання молодого покоління, на думку соціалістів-радикалів, мало проходити не лише в школах, але й у культурно-освітніх

товариствах: "Як в справах політичних і господарських (економічних), так само і в справах культурних (освітніх) нічого не зробимо без відповідної нашої роботи по всіх селах і містах. Отже і тут треба організації" [18, с. 37].

Соціалісти-радикали активно приступили до організації, або ж відновлення діяльності українських культурно-освітніх товариств. Вже у грудні 1921 р. львівський воєвода заявляв про те, що "в усіх повітах йде активна діяльність по відродженню українських освітніх товариств" [19, арк. 7]. Снятинський староста повідомляв воєводу про те, що "український політичний рух набирає силу під прикриттям культурно-освітньої та господарської діяльності" [20, арк. 208].

Завдання піднесення культурно-освітнього рівня української молоді було покладено, передусім, на "Просвіту", "Рідну школу", їх радикали називали "робітнею, що на службі українського народу виховує збірними зусиллями українську молодь, найбільшу цінність нації". Використовуючи осередки "Просвіти", "Рідної школи" радикальна партія поширювала свій вплив на народні маси у багатьох місцевостях краю [20, арк. 5].

Діячі УСРП були членами, а також очолювали окремі філії товариства "Просвіта" (І. Макух – у Товмачі, А. Гривнак – у Рогатині й т. д.). У 1928 р. соціалісти-радикали здійснювали керівництво роботою "Просвіти" в Городенківському, Коломийському, Косівському, Печеніжинському та Снятинському повітах [20, арк. 70].

За впливи в культурно-освітніх товариствах краю партія постійно змагалася з УНТП (з 1925 р. – Українська національно-демократичне об'єднання (УНДО)). На XXXI партійному з'їзді УСРП члени партії проголосили курс на "опанування культурно-освітніх закладів". Однак, загалом, боротьба між соціалістами-радикалами та націонал-демократами завершилась перемогою останніх. Упродовж 1929 р. члени УСРП були цілковито усунені з керівництва "Просвіти", "Рідної школи" та інших організацій. Зокрема, 20 травня 1929 р. на з'їзді "Рідної школи", під час виборів проводу товариства, УНДО здобуло цілковиту перемогу над соціалістично-радикальною партією. Під абсолютним впливом націонал-демократів перебувало і керівництво "Просвіти" [21, с. 4–6].

На з'їзді УСРП 25 грудня 1937 р. І. Лучишин підкреслював негативне ставлення до проводу "Просвіти", звинувативши його у ліквідації тих читалень товариства, що перебували під впливом соціалістів-радикалів. Станом на 1938 р. "з чисто партійних причин" ліквідовано філії "Просвіти" у Рогатині, Самборі, низку читалень на теренах Самбірщини та Яворівщини [22]. Лише на Волині УНДО було змушене поступитись своїми впливами УСРП, про що свідчив просвітницький з'їзд у Луцьку 15 червня 1930 р.

Наприкінці 1920-х "Просвіта" потрапила у фінансову кризу, наслідком якої могло стати припинення діяльності товариства. За словами голови УСРП І. Макуха "Це були наслідки недосвідченої господарки Головного віділу і його голови проф[есора] Михайла Галуцинського" [5, с. 447]. Останній мав значні плани поставити товариство на європейський рівень, але українська суспільність не змогла в цей період фінансово підтримати його ініціативи. Однак, деякі з його планів (зокрема закупівля видань Я. Оренштайна у Коломиї), були недоцільними. Зокрема І. Макух детально пояснював цю ситуацію у своїх спогадах: "Оренштайн передрукував у Берліні багато творів, що вийшли були раніше в Галичині, в надії заробити добрі гроші на продажі таких книжок у Придніпрянській Україні, де на українську книжку під час творення української держави за Української центральної ради та Директорії був великий голод. По окупації України більшовиками про збут книжок видання Оренштайна не було мови. Тоді Оренштайн знайшов наївного М. Галуцинського і намовив його закупити ці книжки для "Просвіти", калькуючи ціну книжок у доларовій валюті. Ціна за весь запас становила грубі тисячі доларів, а продати їх було дуже тяжко. Читацька публіка не хотіла цих книжок купувати... Читальники бажали книжок з новою тематикою, а не таких, як "Скошений цвіт" Володимира Барвінського. А таких книжок, як "Скошений цвіт", було більше, ніж половина видань Оренштайна. Перешкоджала в поширенні закуплених в Оренштайна книжок також висока ціна, бо ціни були калькульовані в доларах" [5, с. 447–448].

З розпродажем видань Я. Оренштайна настав цілковитий крах, а Головний віділ "Просвіти" опинився у складному фінансовому становищі: лідери УНДО – провідні члени Головного віділу товариства звернулися до соціалістів-радикалів із проханням допомогти у порятунку провідного національного товариства. УСРП вважала "Просвіту" всенародною інституцією, тому відгукнулася на її пропозицію. Після нищівної критики господарської діяльності товариства у 1920-х рр., лідери УСРП запропонували план фінансового оздоровлення "Просвіти".

На загальних зборах 1931 р. від УСРП виступив М. Стахів, який "перевів ґрунтовну аналізу господарки Головного віділу "Просвіти" [5, с. 448]. Просвітяни погодилися з пропозиціями УСРП, обрали до Головного віділу К. Коберського, О. Павліва, заступником віділових – Ф. Стахову. К. Коберський, як заступник голови "Просвіти", очолив фінансовий відділ. За словами І. Макуха він робив усе можливе, щоб врятувати товариство від фінансової руїни: "Розписано народну позику і

зроблено натиск на філії зібрати якнайскоріше заплановану суму. В короткім часі зібрано досить значну суму грошей, але їх пожирали високі відсотки банкових і приватних позик, а решта грошей, що приходили до каси товариства, ішли на великий штаб "урядовців". Фінансову руїну товариства лише усунуто" [5, с. 448]. Зрештою, наприкінці 1930-х співпраця націонал-демократів і соціалістів-радикалів припинилася.

Великого значення соціалісти-радикали надавали розвитку театрального мистецтва, адже допоміжні партійні організації УСРП (Союз української поступової молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі" та Союз українських працюючих жінок "Жіноча громада") неодноразово влаштовували фестини та театральні вистави.

В умовах суспільно-політичного розвитку Західної України, населення якої завжди відзначалося надзвичайною релігійністю, важливою складовою культурної сфери було, безперечно, релігійне питання. Однак, у цьому плані політика соціалістів-радикалів виявилась досить недалекоглядною, будучи надміру ліберальною. УСРП, на думку М. Стахіва, не мала потреби виступати проти християнських церков "бож правдива Христова наука, на якій мають опиратися церкви, зміряє також до демократизму і соціальної справедливості" [23, с. 16].

У той же час, члени партії виступали проти світських привілеїв церкви і, передусім, проти її впливу на різні сфери позацерковного життя – політику, економіку, культуру, освіту. Вони вимагали цілковитого відокремлення церкви від держави: "В церкві повинен духовник говорити виключно моральну проповідь, пояснювати науку Ісуса та вчити любові до ближнього та цілого народу... Завданням клеру є наука моралі і віри, а не політичний диктат" [23, с. 30]. Більше того, К. Коберський, надаючи пріоритет внутрішньому спогляданню над зовнішньою обрядовістю, закликав: "Шукайте Бога в своїм серці і хваліть його добрими вчинками на користь і добро ваших братів" [24, с. 123].

Соціалісти-радикали відстоювали засаду повної свободи релігійних переконань, тобто свободу сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати жодної: "Треба завести свободу вірування. Хай собі кождий вибирає таку віру, яка йому по совісти, а не хоче, то нехай не записується до жодної" [18, с. 36]. Така позиція, на думку М. Стахіва, повною мірою відображала толерантне відношення членів партії до кожної релігійної конфесії.

Окремі діячі УСРП належали до певних релігійних конфесій. Зокрема, Б. Білинський був греко-католиком. 21 квітня 1927 р. у Народному домі в Стрию відбулося зібрання соціалістів-радикалів, присвячене справі утворення Української автокефальної православної церкви, що, на думку членів партії, мало б забезпечити послаблення впливу польських урядових чинників на релігію. З ініціативи В. Кіцули та І. Рогоцького повітовий комітет УСРП у Самборі постановив – шляхом організації автокефальної церкви обмежити вплив Ватикану на українських греко-католиків. У Коломийському повіті, натомість, активні діячі УСРП І. Новодворський, К. Стефанів виступали за поширення євангелістської віри, яку вони сповідували.

Однак, наведені приклади були скоріше винятком із правила, аніж закономірністю. Основна частина соціалістів-радикалів не належала до жодної релігійної конфесії, що, у свою чергу, давало підстави духовенству звинувачувати їх у атеїзмі. Зокрема, священник М. Марисюк зазначав з цього приводу: "Можливо, що не всі соціалісти та радикали є безбожниками, можливо, що поміж ними є люди, що не виреклися Бога, але... таких є немного, а соціалізм яко такий є певно безбожним, бо він відкидає зовсім Бога зі своєї програми, він цілий свій світогляд будує тільки на матерії" [25, с. 12].

Священник В. Лаба у своїй промові "Христос у світлі ліберальної і соціалістичної критики", виголошеній на засіданні богословського наукового товариства 14 листопада 1937 р. в залі товариства "Бесіда" у Львові, доводив до відома присутнім, що засади соціалістів-радикалів є протирелігійними та ворожими церкві: "Як матеріалісти хочуть пояснити існування світа без Бога, так знов радикали хочуть пояснити оснування християнства без Христа" [26]. Переважна більшість передової тогочасної української інтелігенції дотримувались позиції, відповідно до якої "наука церкви і наука соціалістична – то цілком різні науки, ... а слова, що радикальна партія, є партією християнською, це звичайна облуда" [27, с. 9].

На постійні звинувачення в антирелігійній діяльності соціалісти-радикали, у свою чергу, заявляли, що "соціалісти виступають не проти самої релігії, а проти надуживання релігії для панування духовенства над вірними" [28, с. 40].

Отже, радикали відіграли вагомий роль в культурно-просвітньому житті Західної України упродовж 1918–1939 рр. Зважаючи на те, що першочергову роль у культурній програмі члени партії відводили проблемі реформування освітньої галузі шляхом демократизації шкільного управління, забезпечення рівного доступу та безкоштовності навчання, розвитку дошкільної, середньої,

фахової і вищої освіти, державного утримання сиріт та малозабезпечених дітей, матеріальної підтримки місцевими громадами існуючих навчальних закладів і будівництва приватних шкіл.

основними напрямками її реалізації стали: підвищення загального рівня освіченості населення, книговидання, заснування книгарень та бібліотек, організація загальноосвітніх курсів, створення видавництва "Самоосвіта". До стратегічних помилок соціалістів-радикалів варто віднести їх позицію щодо вирішення релігійного питання.

Список використаних джерел

1. Зайцев О. Політичні партії Західної України у парламентських виборах 1928 р. / Зайцев О. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С.172–186.
2. Кугутяк М. Українська націонал-демократія (1918–1923) / Микола Кугутяк. – Київ–Івано-Франківськ: Плай, 2002. – Т. 1. – 536 с.
3. Соляр І. Українсько-національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928) / Соляр І. – Л., 1995. – 72 с.
4. Швагуляк М. Партійні поділи і загальноукраїнські інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939) / Швагуляк М. // Сучасність. – 1994. – № 2. – С.77–82.
5. Макух І. На народній службі / Макух І. – Київ, 2001. – 572 с.
6. Стахів М. Проти хвиль. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях / Стахів М. – Львів, 1934. – 135 с.
7. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У дев'яти томах. – Т. 7. – Київ: Дніпро, 2001. – С. 54.
8. Право народу. Приступний виклад програми Української соціалістично-радикальної партії (УСДП). – Л., 1927. – С. 11.
9. Пушкар К. Чого соціалісти-радикали? / Пушкар К. // Календар "Громада" на 1926. – С. 50–62;
10. Коберський К. Українське народництво на обох боках Збруча / Коберський К. – Львів–Коломия, 1924. – С. 125.
11. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 425. – Арк. 178–179.
12. XXXI Конгрес УСРП // Громадський голос. – 9 березня 1929.
13. ДАІФО. – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 113. – Арк. 366.
14. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАУ у м. Львові). – Ф. 339. – Оп. 1. – Спр. 80. – Арк.17.
15. Комунікат // Громадський голос. – 6 жовтня 1923.
16. Радикальна "Самоосвіта" // Нова Зоря. – 17 червня 1934.
17. Державний архів Тернопільської області. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 2063. – Арк. 43.
18. Право народу. Приступний виклад програми Української соціалістично-радикальної партії (УСДП). – Львів, 1927. – С. 37.
19. ЦДАУ у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 635. – Арк. 7.
20. ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 70а. – Арк. 208.
21. Товариство "Просвіта" в 1933–1935 рр. – Львів, 1936. – С.4–6.
22. Красіві збори "Просвіти" // Громадський голос. – 17 червня 1939.
23. Стахів М. Наша тактика: відповідь на найважливіші питання / Стахів М. – Львів, 1936. – С.16.
24. Коберський К. Українське народництво по обох боках Збруча / Коберський К. – Львів–Коломия, 1924. – С. 123.
25. Марисюк М. Чи соціалісти мають слухність? / Марисюк М. – Жовква, 1936. – С.12.
26. Ісус Христос у світлі ліберальної і соціалістичної критики // Нова Зоря. – 21 листопада 1937.
27. Коструба Т. Радикали про унію. Їх новий наступ на греко-католицьку церкву / Коструба Т. – Л., 1937. – С.9.
28. Чого хоче УСРП? – Львів, 1926. – С. 40.

Ольга Боднар

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКО-РАДИКАЛЬНОЙ ПАРТИИ (1923–1939)

Проанализированы программные положения Украинской социалистическо-радикальной партии в национально-культурной сфере, отражено влияние партии на деятельность общества "Просвита" в крае.

Ключевые слова: культурно-просветительная деятельность, украинский социалистическо-радикальная партия, национально-культурная сфера, "Просвита", Западная Украина.

Olga Bodnar

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE UKRAINIAN SOCIALIST-RADICAL PARTY (1923-1939)

Analysis of program provisions Ukrainian Socialist-Radical Party in the national-cultural sphere, the party reflected the impact the company's operations "Enlightenment" in the land.

Keywords: cultural and educational activities, the Ukrainian Socialist-Radical Party, the national-cultural sphere, "Enlightenment," Western Ukraine.